

distinctionem agnoscere inter hunc gradum, et secundum, sicut inter duos primos illos illam probavimus; quia numerantur isti gradus ut condistricti, et inferior minorem aliquam gravitatem quam superiores habere censetur; quocirca, sicut supra diximus, nomen erroris generice et specificè sumi, et primo modo comprehendere hæresim, secundo autem modo ab illa distingui, ita de nomine *propositionis sapientis hæresim*, judicandum censeo; nam potest esse genericum, et significare omnem propositionem, quæ, licet non sit hæretica, multum redolet hæresim, et hoc modo non est dubium quin propositio erronea sapiat hæresim. Tamen in hoc sapore, ut sic dicam, possunt esse gradus, et in propositione erronea est in summo, et ideo potius dicenda est proxima hæresi; potest autem esse alia propositio magnam quidem speciem hæresis habens, in minori tamen gradu, et hæc recte dicitur sapiens hæresim, applicando nomen generis ad inferiorem seu minus gravem speciem.

17. *Auctoris declaratio accuratior.*—Castro et alii modum declarandi addunt.—*Judicium de hac proxima declaratione.*—Dicendum ergo est propositionem illam sapere hæresim, ex qua coassumptis aliis principiis, sequitur hæresis, quando vel illa alia principia non sunt omnino certa, licet in Ecclesia sint valde recepta et fere certa, vel etiam illatio non est evidens, cum tamen probabilissima sit, et communiter probata. Ita fere explicant hunc gradum propositionum Gerson, et plures ex auctoribus supra citatis, et sequitur facile ex dictis; quia hæc propositio ideo dicitur sapere hæresim, quia, licet illam formaliter non contineat, ex ea tamen sequi potest; non potest autem consecutio certa requiri; nam hoc pertinet ad gradum erroneæ propositionis; ergo necesse est ut ab illa certitudine deficiat, quamvis ad eam proxime accedat. Et hic modus explicandi hunc gradum videtur mihi expeditus, et sine difficultate. Castro vero et alii addunt alterum modum explicandi hanc propositionem; dicunt enim illam propositionem sapere hæresim, quæ prima facie, et ex solis terminis spectata, hæresim per se fert, quamvis intimius considerata, et pie explicata, catholicum sensum habere possit. Ex his tamen duabus declarationibus prima magis propria est et verior, et ita etiam ab antiquis Theologis est frequentius recepta, in 4, dist. 13, ubi specialiter videri potest Gabriel, quæst. 2, art. 3, dubio primo; nam posterior magis

ad alios gradus pertinere videtur. Duobus enim modis potest propositio habere sensum hæreticum et catholicum. Primo, ut uterque sensus sit proprius secundum aliquam propriam significationem verborum, et sic nimum rigorosa videtur illa censura; nam talis propositio simpliciter est æquivoca, et ideo de se in meliori sensu accipienda, vel certe ad summum erit male sonans, ut statim explicabo. Alio modo potest propositio esse contra fidem in sensu proprio, et solum in metaphorico ab errore liberari, et tunc magis videtur pertinere ad secundum gradum, quam ad hunc tertium. Est accommodatum exemplum de hac propositione: *Christus quotidie peccat*, quam Concilium Basil., sess. 22, ut erroneam damnat, quia in proprio sensu falsa est, et contra fidem, et solum in metaphoricò ab errore liberabatur, intelligendo Christum non in se, sed in suis membris quotidie peccare.

18. *De propositione male sonante.*—*Nota pro foro externo.*—Quartus gradus harum propositionum est ejus assertionis, quæ dicitur *male sonans*, quam aliqui non distinguunt ab illa, quæ sapit hæresim; nam illa vox metaphorica est; propositio enim non habet proprie saporem in ordine ad gustum, sed metaphoricum in ordine ad auditum, et ideo propositio quæ sapit hæresim, male etiam sonat in ordine ad auditum. Sed hic etiam videtur applicanda regula in præcedentibus data; nam secundum quamdam rationem generalem, etiam præcedentes propositiones, præsertim *erronea*, et *sapiens hæresim*, possunt dici *male sonantes*. Nihilominus tamen secundum aliam rationem specialem, constituit hæc differentia, ut sic dicam, hunc quartum gradum, quia est inferior præcedentibus in malitia, seu in propinquitate ad hæresim. Et explicatur optime modo supra tacto, de propositione æquivoca, quæ in proprio aliquo sensu potest esse hæretica, et in alio etiam proprio catholica; nam illa absolute, et sine distinctione vel declaratione prolata, merito dicitur male sonans. In quo distinctio alia adhiberi potest; nam quædam propositio dicitur ab extrinseco male sonans, alia ab intrinseco. Ab extrinseco vocatur, quando suspicio vel malus sonus, non ex propositione nude sumpta, sed cum circumstantiis personæ, loci, aut temporis oritur, ut hæc propositio: *Fides justificat*, absolute prolata, olim non male sonabat, nunc autem, ortis hæresibus, male sonat; et similiter prolata a persona suspecta, multo pejus sonat

bit, quam prolata a persona de cujus doctrina et catholica fide satis constat, quæ quidem pro foro externo multum observanda sunt. Hic autem, ut in aliis dixi, loquimur de propositione absolute, et secundum se considerata, et sic procedit explicatio data de æquivoca propositione simpliciter et sine declaratione sumpta. In ea tamen possunt esse gradus; nam si sensus catholicus est magis proprius et usitatus, tunc propositio non merebitur tantam censuram; si vero e contrario frequentius et communius accipiatur in sensu hæretico, tunc maxime locum habet censura. Si denique æqualis sit ad utramque partem, non excusabitur a censura, quia imprudentissimum est simpliciter affirmare, quod tam ambiguum et æquivocum est. Et ideo merito dixerunt aliqui ex citatis auctoribus, judicium de hoc gradu propositionum multum ex circumstantiis et prudentia pendere. Exempla ab ipsis plura afferuntur, quæ brevitate causa omitto.

19. *De propositione offendente pias aures.*—*De scandalosa.*—In quinto gradu ponitur propositio *piarum aurium offensiva*, quæ certe parum differt a præcedenti; nam, quod male sonat, aures offendit. Dum vero additur *piarum aurium*, per *pietatem* maxime intelligitur vera fidei doctrina. Quia vero pietas ad religionem pertinet, aliquid speciale in hoc gradu additur per ordinem ad religionem; nam specialiter offendit pias aures, quando aliquid indecens vel indignum in materia religionis sentitur vel profertur, et ita videtur hic gradus communiter intelligi, ut in Cano et in aliis videri potest. In sexto gradu ponitur *propositio scandalosa*, quæ generali ratione de omnibus præcedentibus gradibus dici potest: nam omnes illæ propositiones de se scandalum generant. Specialiter autem consideratur id, quod vox ipsa præ se fert, nimirum quod talis sermo occasionem ruinæ aliis præbeat, nam hoc proprie ad scandalum pertinet. Potest autem hoc scandalum in materia fere omnium virtutum præberi, ut si quis eam doctrinam prædicet, quæ vel ab obedientia prælatorum, vel a pœnitentia, vel ab aliis virtutibus moralibus homines avocet. Specialiter autem in proposito dicitur *scandalosa propositio*, quæ in materia doctrinæ ad fidem pertinentis occasionem errandi, vel male sentiendi præbet fidelibus, ut si quis absolute dicat imagines non esse adorandas, vel quid simile.

20. *De temeraria.*—*Unum genus propositionis temerariæ.*—*Alterum genus.*—Tandem addi potest gradus *propositionis temerariæ*. Est autem temeritas, teste D. Thoma 2. 2, q. 53, art. 3, ad 2, præcipitatio quædam faciendi aliquid sine judicio, vel regula rationis, quasi per contemptum ejus, quæ ordinarie ex superbia nascitur; hinc ergo *propositio temeraria* dicitur generaliter, quæ sine rationis regula profertur: sub regula autem rationis auctoritas comprehendenda est, quia de plerisque rebus ratio ipsa dictat multum ex auctoritate pendere. Maxime tamen hoc verum est in materia de qua tractamus; agimus enim de temeraria propositione in doctrina fidei, vel Theologiæ, quæ in auctoritate maxime nititur. Unde duplex gradus hujus propositionis subdistingui potest: nam quædam dici potest positive temeraria, alia privative: *positive* dico, quando pugnat contra receptam sententiam, vel Patrum, vel Scholasticorum, ita ut omnes vel fere omnes in illa convenient, etiamsi non asserant esse certam, sed omnino probabiliorum, aut simpliciter veram; quia tunc vix fieri potest ut secundum regulam rationis possit aliquis tantæ auctoritati opponi, quia non est credibile tot Patres sine cogente ratione, vel sacro testimonio in eam sententiam conspirasse, ideoque non potest contraria propositio efficaci ratione niti; unde cum etiam destituatur auctoritate, et tot doctoribus opponatur, temeraria positive et contrarie merito censetur. Privative autem voco temerariam propositionem illam, quæ solo proprio judicio, sine sufficienti auctoritate, vel cogente ratione, excogitata est. Nam illa etiam deficit a recta regula rationis, et aliquid habet præsumptionis, ac proinde in materia Theologica et supernaturali non caret temeritate, quamvis minori quam in priori gradu (scilicet positivo) inveniatur. Maxime vero hoc verum habet, quando talis assertio est contra generales regulas in fide vel Theologia receptas, per exceptionem voluntariam non satis fundatam, ut quod aliquis, ultra Beatissimam Virginem conceptus fuerit sine originali peccato, vel quid simile; item, si aliquid supernaturale et occultum, utpote pendens ex voluntate Dei non revelata, tanquam certum, ex propria sola conjectura vel imaginatione asseratur, ut quod dies judicii erit intra centum annorum numerum. Dixi autem *in materia supernaturali et Theologica*, quia si fuerit in materia pure speculativa, et pendens ex sola philosophia vel metaphysica, poterit dici temeraria sententia secundum quid, id est, pure philosophice, non tamen simpliciter, et in ordine ad doctrinam sacram, ut nunc loquimur.

21. *De aliis propositionibus damnabilibus remissive.*—*Observatio prima circa supra dicta.*—*Observatio secunda.*—Atque ad hos gradus reducuntur alii, ut *de propositione seditiosa, injuriosa, impia, vel blasphema*, de quibus auctores citati videri possunt, præsertim Corduba, dicta q. 17. Solum mihi supersunt duo advertenda: unum est, hujusmodi censuras non solum cadere posse quasi directe in propositiones simplices, sed etiam reflexe in propositiones quasi modales: quia sicut potest esse, verbi gratia, temerarium, aliquam simplicem propositionem asserere, ita erit temerarium censuram temeritatis tribuere sine fundamento, et quando propositio illam non meretur; idemque dicendum de cæteris censuris cum proportionem. Et ratio est manifesta, quia etiam propositio illa modalis habet suam propriam veritatem vel falsitatem, pertinentem ad sacram et Theologicam doctrinam; et ideo in assertione, vel attributione talis censuræ potest esse non minor excessus quam in simplici propositione; imo tales censuræ sine discretionem prolata scandalum generant, et injuriosæ sunt, quia et infamiam inurunt, et interdum inducunt alia incommoda et detrimenta, et ideo prudens Theologus ac timoratus diligentissime observare debet, ut has censuras sine magno judicio non efficiat. Aliud observandum est, quamvis illi gradus propositionum formaliter distinguantur, ut explicuimus, nihilominus plures illorum posse aliquando in eandem propositionem convenire, ut in dicto Concilio Basil., sess. 22, illa propositio: *Christus quotidie peccat*, erronea, scandalosa, et piarum aurium offensiva nominatur. In quo observo aliquando inter illos gradus inveniri oppositionem contradictoriam seu privativam solum virtualiter, et tunc non poterunt simul eidem propositioni attribui, propter repugnantiam; exemplum clarum est in censura hæresis, vel erroris stricte vel specificè sumpti; illæ enim duæ censuræ non possunt simul eidem propositioni attribui, quia includunt oppositionem ad fidem cum certitudine, vel eum aliqua incertitudine, quæ duo non possunt esse simul; aliquando vero solum distinguuntur illæ censuræ secundum diversas habitudines, ut esse temerariam, vel esse scandalosam, vel blasphemam; et tunc optime possunt tales censuræ eidem propositioni simul attribui.

22. *Concluditur pro ultima parte tituli præsentis sectionis.*—Ultimo, ex dictis omnibus concludimus quæ sit propria et adæquata ma-

teria hæresis: est enim propositio proprie et rigorose hæretica, neque minor sufficit. Ita sentiunt fere omnes citati auctores, et in hoc sensu accipiendum est quod dixit Hieronymus ad Galat. 5, omnem hæresim habere conjunctum aliquod perversum dogma: nam *perversum* appellavit hæreticum, quasi per antonomasiam. Ratione ostenditur, nam quod illa propositio ex parte materiæ sufficiat ad hæresim, manifestum est, quia nulla propositio, ut ostendimus, potest esse magis contraria doctrinæ fidei, cui hæresis opponitur; quod autem minor gradus non sufficiat, probatur, quia propositio cujuscumque alterius gradus non est satis contraria veritati fidei; ergo neque sufficit ad hæresim, quæ est contraria fidei. Et declaratur, quia asserere propositionem cujuscumque alterius gradus, quantumcumque quis sit pertinax, non opponitur primæ veritati, vel auctoritati Ecclesiæ, aliquid falsum ei attribuendo; ergo non est sufficiens assertio illa ad excludendam fidem; non est ergo hæresis, neque infidelitas; ergo sola propositio hæretica est adæquata materia hæresis.

23. *Objectio prima contra proxime dicta.*—*Responsio.*—Dices: aliquando hæresis versatur immediate circa materiam fidei, vel negando illam, vel dubitando de illa; ergo non sola propositio hæretica, sed etiam catholica potest esse materia hæresis, quasi per recessum, non per accessum, seu per disensum, non per assensum. Respondetur hæresim committi per aliquod judicium intellectus, ut infra dicemus. Non potest autem esse judicium falsum et hæreticum, quin particulariter versatur circa propositionem hæreticam: nam qui dissentit a fide, necessario judicat propositionem contradictoriam esse veram, ut qui dissentit huic propositioni: *Deus est Trinus*, necessario judicat hanc negativam esse veram: *Deus non est Trinus*; et e converso, qui dissentit ab hac veritate negativa fidei: *In Christo nullum fuit peccatum*, necessario judicat affirmativam esse veram: *Christus aliquando peccavit*; et similiter, qui deliberate dubitat, judicat rem esse dubiam, in quo propositio etiam hæretica includitur; quia ergo propositio hæretica est quasi terminus, ad quem tendit hæresis, ideo dicitur esse materia adæquata, circa quam hæresis versatur, etiamsi possit etiam explicari per habitudinem ad propositionem fidei, tanquam ad terminum a quo hæresis recedit.

24. *Objectio secunda.*—*Solvitur.*—Iterum vero dubitabit aliquis, quia interdum potest

hæresis committi assentiendo propositioni veræ, si quis ex conscientia erronea putet talem propositionem esse ab Ecclesia damnatam; nam sicut in aliis peccatis committitur aliquando peccatum ejusdem speciei, etiam ex conscientia erronea, ita etiam in hæresi; ergo non semper propositio hæretica est materia hæresis. Respondetur nos loqui per se; ille autem modus peccandi accidentarius est; ad illum tamen debet doctrina cum proportionem accommodari, quia illa propositio, licet in re non sit hæretica, in reputatione tamen operantis ut talis apprehendatur, quia auctoritati Ecclesiæ contraria existimatur. Addi etiam potest eum, qui ex tali conscientia peccat, virtualiter credere Ecclesiam posse errare in his quæ de fide docet, et ita ex hac parte hæreticam propositionem credere. An vero ille ita sit hæreticus, ut etiam pœnas hæreticorum incurrat, postea videbimus, sect. 5, num. 17. Alia item quæstio hic oriebatur de cæteris propositionibus damnabilibus, an sint materia alicujus peccati, et quale illud sit, quam in fine disputationis expediam.

SECTIO III.

Utrum sit de ratione hæresis ut voluntarie et cum pertinacia committatur.

1. *Communis sententia, ad hæresim requiri voluntarium.*—*Prima ratio.*—*Secunda.*—*Tertia.*—In primo puncto hujus tituli generaliter sumpto nulla est difficultas; certum est enim de ratione hæresis esse ut voluntarie fiat; ita docent omnes Theologi, D. Thomas 2. 2, quæstione 11, artic. 2, et 1 p., quæst. 32, artic. 4, et reliqui Scholastici in 3, distinct. 24 et 25, et in 4, distinct. 13, et alii plures, et Patres antiqui infra referendi. Rationes sunt evidentes. Prima supra tacta est a contrario; nam hæresis opponitur fidei; sed de ratione fidei est ut sit voluntaria; ergo idem est de ratione hæresis; nam contraria sunt ejusdem gradus, et proportionem servant. Secunda, quia hæresis significat quoddam peccati genus, ut supra etiam explicatum est; sed de ratione peccati est ut sit voluntarium; ergo idem est de ratione hæresis. Tertio a posteriori, quia errans ex ignorantia invincibili non est hæreticus, cum non sit infidelis; ergo non committit hæresim, nam hæresis constituit hæreticum; ergo ignorantia invincibilis excusat hæresim; sed non alia ratione, nisi

quia ignorantia invincibilis tollit voluntarium; ergo voluntarium est de ratione hæresis; itaque in hoc nulla est controversia.

2. *Quodnam voluntarium requiratur, directumne, an sufficiat indirectum.*—Difficultas vero est, quia duplex est voluntarium, unum directum, et aliud indirectum; directum vocatur, quando voluntas directe tendit in objectum per cognitionem seu scientiam propositum: indirectum autem est, quando licet non ita tendat, virtute censetur illud velle propter negligentiam, seu ignorantiam culpabilem, cujus occasione ita se gerit voluntas, ac si directe vellet; est ergo dubium an utrumque voluntarium ad hæresim sufficiat, vel alterum tantum, vel potius neutrum satis sit, sed aliquid amplius requiratur. Est autem ratio dubitandi, quia, in cæteris materiis, voluntarium, tam indirectum quam directum, sufficit ad peccandum, ut ex 1. 2 constat; ergo et in præsentem materia quodlibet illorum sufficit ad hæresim. In contrarium vero est, quia pertinacia est necessaria ad hæresim; at vero pertinacia aliquid addere videtur ultra utrumque voluntarium, nimirum obstinationem quamdam et incorrigibilitatem.

3. *Rationes utrinque dubitandi.*—Ex his dubitandi rationibus ortæ sunt in præsentem materia duæ opiniones extreme contrariæ. Prima docet hæresim committi, etiamsi per ignorantiam, vincibilem tamen et culpabilem, error concipiatur, ac proinde tantum indirecte voluntaris sit. Citantur pro hac sententia divus Thomas, Quodlibet. 3, artic. 10 et 5; Bonaventura, in 4, distinct. 13, dubio 4 litterali; sed hi duo Patres non tenent hanc sententiam, ut infra ostendam, sed primus illam videtur docuisse Sotus, in 4, distinct. 22, quæst. 2, post 5 conclus., art. 3; et sequitur Ludovicus Lopez in Instruct., p. 2, cap. 20, titulo *de Excommunicationibus reservatis in Bulla Cænæ*, casu 1; et Palacios, in 3, distinct. 25, disput. 7, conclusione 4 et 5; alii vero restringunt hanc sententiam ad ignorantiam nimis crassam, et quæ facili negotio expelli posset, quia putant illam æquivalere scientiæ; quem modum dicendi attigit Valent., in 3 tom., distinct. 4, quæstione 11, punct. 4; et licet absolute non illum sequatur, dicit se non multum repugnare; postea vero absolute id dixit Sayrus in Thesauro, tomo 1, libro 3, cap. 4, num. 15; alii denique magis limitant hanc sententiam ad ignorantiam affectatam; nam illam putant sufficere ad hæresim, non tamen minorem, quod tenuit Cano, lib. 12 de Locis, c. 9